

Bokmeldingar

Sigrid Bø og Jarnfrid Kjøl: *Lekamslyst II. Erotisk folkedikting i Noreg.* Novus forlag, 2015. 860 s.

Stephen J. Walton

Vitsar er som kjent saman med draumane éin av kongevegane inn i det umedvetne, og vi vitsar dermed om saker som gjer oss urolege, eller saker som vi ikkje blir ferdige med. Da NRK Telemark i 2008 skulle lage eit lite oppslag om utgivinga av det første bandet av storverket til Sigrid Bø og Jarnfrid Kjøl, kunne dei ikkje dy seg. «Erotikk mellom stive permer» proklamerte dei i overskrifta, og det var sikkert meininga at vi skulle smile av adjektivet nesten like mykje som journalisten nok hadde gjort. Men bak forsøket på å pakke det erotiske inn i humor, ligg det ei ubevisst sannkjenning av at vi kanskje heller ikkje i det teoretisk seksuelt frigjorde Noreg på 2000-talet er så bekvemme i omgangen med framstillingar av lyst som vi liker å tru. Og reint særskilt liker vi å tru at vi er meir frigjorde seksuelt enn folk som har vakse opp i tradisjonssamfunn, både i tidlegare tider her i landet, og slike som i nyare tid har flytta hit. Dermed er denne boka i tillegg til mange andre gode eigenskapar, både aktuell og nødvendig. Ho syner at tradisjonssamfunnet ikkje var monolittisk i måten å forhalde seg til det erotiske og det seksuelle på. Folk forholdt seg til desse temaa svært ulikt. Og ved å innlemme materiale frå samtida, slik forfattarane gjer, får dei synt fram kontinuiteten i måtane folk har gripe kroppen og kjønnet på, og dermed får dei også vist noko av det uoppgjorde i synet vårt på dei i dag. Såleis blir bilde 7 på side 74 av den «kvite steinen», altså ein fallosstein, i Åmotsdalen følgt av bilde 8 sju sider seinare av ein kraftig snøståkuk utanfor hovudbygget til den daverande Høgskolen i Telemark i Bø fotografert i 2011. Slike invitasjonar til å reflektere over det kommunika-

tive innhaldet i folketradisjonens bruk av erotiske motiv til ulike tider, er det mange av her.

Lekamslyst 2 [L2] er ei samling med tekstar, og somme bilde, frå folketradisjonens omgang med det erotiske. Materialet er enormt. Boka er på 860 sider, og består av stoff som alt er samla inn i eldre og nyare tid som ligg spreidt i ulike kjelder, av arkivstoff frå informantar som har lege uttrykt rundt omkring, og av ein del materiale som forfattarane sjølve har samla, da mest i heimedistrikta i Setesdalen og Telemark, og Gudbrandsdalen. Hovuddelen av stoffet er henta frå handskrivne oppteikningar i offentlege og private arkiv, også somt frå lydarkiv. L2 er også utstyrt med ei nyttig innleiing på tjuufem sider der forfattarane gjer greie for innsamlingsprinsippa, og for skrivemåten, og forklarar korleis tidlegare forskarar har handsama dette stoffet. Dei har gjort eit massivt innsamlings- og ordningsarbeid som i seg sjølv utgjer eit viktig tilskot ikkje berre til forskinga på erotikken i folketradisjonen, men til seksualhistoria i det heile. I tillegg har dei i *Lekamslyst* frå 2007 [L1] tolka dette materialet historisk over 532 sider. Forfattarane er altfor smålatne i høve til sitt eige prosjekt. I L1 skriv dei at føremålet med utgivinga er «å kartleggje norsk, erotisk folkedikting, sjå kva bilete dei formidlar av erotikk og tilhøve mellom kjønna og stille spørsmål til diskusjon om stoffet og dei historiske og samfunnsmessige forholda dei kan avspegle» (L1, s. 60). Dette var knusktørt. Det dei i røynda har levert er ei folkeleg seksualhistorie for Noreg med ein komplett dokumentasjon. Såleis er desse to bøkene, som må sjåast i samband med kvarandre, eit norsk tilsvaret til Foucaults velkjende seksualhistorie i tre band frå syttiåra. I motsetning til Foucault leverer Bø og Kjøk eit overtydande empirisk grunnlag for tesane sine. Såleis er tobandsverket til saman ein internasjonalt viktig publikasjon som har få sidestykke i verda. Og som ein fotnote til internasjonalisering, som dei siste tjuve åra har vore mykje på moten på det retoriske planet på høgskular og universitet, kan ein føye til at dette verket er eit ypparleg døme på internasjonalisering i praksis. Forfattarane har ein følgjestrengt komparativ referanseramme i L1 der dei stadig skjeler til andre nærliggjande tradisjonar, først og fremst dei svenske, men også vidare ikring, t.d. til Afrika der Bø har gjort feltarbeid. I våre dagar tyder «internasjonalisering» ofte at ein forskar har utgitt eit par artiklar på halvgod engelsk i eit eller anna meir eller mindre renommert tidsskrift einkvan stad i utlandet. Her har Bø og

Kjøk trekt relevant framandt stoff på fornuftig vis inn i ein norsk kontekst for å kaste lys over viktige fenomen. Såleis kjem dei t.d. fram til at der fanst interessante skilnader i frekvensen av straff for tidelag i Noreg og Sverige, og tolkar dette (L1, s. 419). Skilnaden botna ikkje i at svenskane var generell meir oppglødde for dyresex enn nordmennene var. Når ein har lese teorien i L1, kan ein gå beine vegen til L2 og kontrollere teksttilfanget (L2, s. 665-678). Den heilt parallelle strukturen i dei to banda gjer dette enkelt. At dei ikkje skårar internasjonaliseringspoeng for denne verksemda seier ingenting om innsatsen deira, og alt om forfallet i eit totalbyråkratisert system for høgare utdanning.

Alle som har drive med seksualantropologisk forskning med levande informantar har møtt dei same problema. For det første er folk ofte lite villige til å snakke om seksuelle handlingar, eller om fysisk og psykisk intimitet. For det andre snakkar dei ikkje nødvendigvis sant når dei endeleg ein gong snakkar. Dette er eit felt som i særskilt grad er utsett for kjensler som skam og blygsemd, og for retoriske figurar som skryt og evfemisme. For seksualhistorikarar er situasjonen enda vanskelegare, ikkje minst fordi informantane er daude. Det er m.a. derfor det er så ekstremt nyttig å ha stoffet i bøkene til Bø og Kjøk samla på éin stad. Det er sjølvstakt ikkje slik at skriftfestinga av eventyr, segner, viser, balladar, ordtak, graffiti, barnerim, studentsongar og alle dei andre sjangrane dei har mobilisert, nødvendigvis gjer innhaldet i dei ulike ytringane til noko sannferdig. Det er heller slik at det teiknar seg nokre mønster som er interessante. Desse drøftar dei også sjølve i begge bøkene (L1 s. 24-30, L2 s. 13-17). Sjølve folketradisjonen har vore både open og lukka på iallfall to måtar. Tradisjonen har altså vore jordnær og sensuelt direkte når det gjeld skildringar av alle slags seksuelle handlingar, også slike som øvrigheita har stempla som syndige og skammelege. Samtidig var kvedarane og forteljarane varsame med kven dei utleverte dette stoffet til. Dei talehandlingane som tradisjonen har bestått av, har i seg sjølve vore sosialt intimiserande. Dei føregjeikk innanfor sosialt lukka fellesskapar som vart styrkte og stundom også definerte nettopp av framføringa av slikt stoff (L2, s.16). Dette er eit godt eksempel på det Foucault ser på som éin av dei viktigaste funksjonane til den typen «seksualitet» som moderne menneske er utstyrte med, nemleg å bli sett i tale, som han skriv, dei blir altså *mis en discours*. Vi nyt sex minst to gonger, først under dei kroppslege handlingane,

og i neste omgang når vi snakkar om dei i intim fellesskap med andre, eller kanskje også i einsam refleksjon og mimring. Så kom da mennene [sic] frå borgarskapet, i Noreg frå 1800-talet og framover, og skulle samle eit materiale dei i utgangspunktet var utestengde frå. Fulle av nasjonalromantisk glød skulle dei bygge ein ny nasjon på grunnlag av bøndene i søndagsklede, og om søndagen heldt bøndene broken resolutt på, iallfall i overleveringa. Eventyra vart gjorde til barnelesnad, og det borgarlege barnet måtte skånast for røynda i vaksenverda, både for realitetane i produksjonsarbeidet og i kroppens reproduksjonsarbeid. Det folkelege stoffet vart underkasta eit nasjonalborgarleg reingjeringsregime, som Bø og Kjøl viser klart fram. Det dei har gjort i dette verket, er å vise korleis den folkelege libidinøse energien overvintra under nasjonalstatens anstendigheitstyranni. Dei har teke med *alle* uttrykk for lyst, også dei som vart mest tabuiserte under den nasjonale retusjeringsperioden, t.d. samkjønna lyst, materiale frå ein moderne og postmoderne folkeleg-obskøn tradisjon, og stoff frå grupper som systematisk vart fråkjende retten til lyst og seksuelle kjensler, som t.d. barn. Og sjølv om dei gamle tekstane ikkje utan vidare kan nyttast som kjelder til kva folk gjorde, gir dei ein god peik på kva folk meinte om kva folk gjorde. Da støyter dei på noko verkeleg interessant. Den oppsiktsvekkjande direkte omgangen med kroppens fysiske realitetar føregjekk altså ikkje berre i lukka lag, oftast i éinkjønna, homososiale rom, men også i form av skjemt. Det seksuelle skapte likevel angst, og dermed lo ein åt det, slik NRK-journalisten kjende seg programforplikta til å le i 2008. Det folk derimot hadde større problem med å omgåast, var det Bø og Kjøl kallar «det personleg intime» (L2, s. 17), på same måte som folk i agrarsamfunnet, jamvel ektefolk, ikkje utveksla kjærteikn i det offentlege rommet.

Forfattarane har halde seg til direkte avskrivning av arkivmaterialet i den språklege originalversjonen, og til dialektal gjengiving av lydtekstane. Dette er utvilsamt rett. Dei fortel at det vart henta inn «ekspertvurderingar» – deira hermeteikn – som prøvde å lokke dei til å transkribere til normert rettskriving, men, som dei skriv, hadde dette vore ei omsetjing av stoffet. Tekstane hadde mista atmosfæren og særpreget sitt, og verdien som kjelder hadde også blitt redusert. Det var glimrande at dei stod imot!

Dette er altså eit fabelaktig bokprosjekt som alle vil finne både lærdom og underhaldning i. Men ein må spare litt krutt til forlaget. Særleg i L1

vrimlar det av korrekturfeil. I tillegg manglar det eit register. Her luktar det altså sparebluss på lang lei. At boka no er utseld frå forlaget håper eg heng saman med at vi har gått mann og kvinne av huse for å kjøpe ho, ikkje at forlaget har makulert restopplaget. Korrekturstoda er betre i L2, men også der blir vi avspiste med eit alfabetisk tekstregister. Dette er ikkje bra nok. Forlaget har no eit utmerka høve til å bøte for gamle synder ved å gi ut L1 på nytt, setje ein god korrekturlesar på jobben, og leggje til eit skikkeleg register. Og da har éi av dei beste skildringane av den folkelege intimitetens historie i Europa blitt enda betre.

Lene Halskov Hansen: *Balladesang og kædedans. To aspekter av dansk folkevisekultur*. Museum Tusulanums forlag, Københavns Universitet, 2015, 373 s. og 1 CD.

Ingrid Gjertsen

Lene Halskov Hansens faglige bakgrunn er folkloristikk. Hun viser også godt kjennskap til musikkforskeres arbeid med tradisjonell sang, og hun er selv utøver. I første del av boka tar hun for seg ballader som sang og del to handler om kjededansen. Begge er aspekter ved dansk folkevisekultur som nok er kjent ved navn, men ikke er utdypet i faglitteraturen. Hennes bok representerer med andre ord banebrytende arbeid og forskning. Ballader definerer hun kort som fortellende viser med to eller flere verselinjer, et billedannende formspråk, med ett eller flere omkved og med røtter tilbake til middelalderen. Kjededans, også kalt Langdans, er ringdans i lukket eller åpen kjede som bukter seg/snor seg rundt i lokalet eller i landskapet. Den danses med et trinnmønster eller løpes i takt til musikk.

Formålet med første del av boka er analysen av balladen som fortellende sang, der fokus settes på møtet mellom balladen og sangeren, hvordan ordlyd (tekst), melodi og rytme spiller sammen idet balladen synges. Sangerens personlige måte å forholde seg til visesang/balladesang på er et overordnet ståsted. Andre del av boka har som formål å redegjøre for og diskutere kjededansens posisjon og plassering i Danmark, eller mangel på samme, fra middelalderen og fram til begynnelsen av 1900-tallet. Prosjektet er omfat-